

Оксана ЧЕБЕРЯКО

доктор історичних наук, кандидат економічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, cheberyako@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1563-9611

Дарія ГЕРУС

здобувачка першого рівня вищої освіти, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, dariiaheruss@gmail.com
ORCID ID: 0009-0003-6546-8077

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ НА БОРГОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Вступ. У сучасній ситуації глобальних економічних викликів і військових загроз питання фінансової стабільності та боргової безпеки держави є особливо актуальним. Україна, яка з 2022 р. перебуває у стані широкомасштабної війни, стикається з безпрецедентними викликами у сфері публічних фінансів. Значне збільшення військових витрат, руйнування життєво важливої інфраструктури та зниження економічної активності створюють загрозу борговій стійкості країни. У цій ситуації міжнародна фінансова підтримка залишається не тільки інструментом подолання поточної фінансової кризи, а й важливим фактором забезпечення економічної життєздатності держави. Вплив міжнародної фінансової допомоги на боргову безпеку України потребує ретельного наукового аналізу. З одного боку, зовнішні фінансові впливання допомагають компенсувати дефіцит державного бюджету і підтримують ключові сектори економіки, з іншого боку, збільшення зовнішнього боргу посилює ризик боргової залежності та може вплинути на макроекономічну стабільність у довгостроковій перспективі. Врахування цих аспектів є важливим для формування ефективної боргової політики держави.

Мета – оцінити вплив міжнародної фінансової допомоги на боргову безпеку України в умовах широкомасштабної війни та її ефективність, проаналізувати заборгованість України перед Міжнародним валютним фондом та окреслити пропозиції щодо мінімізації боргових загроз у майбутньому.

Результати. Висвітлено ключову роль міжнародної фінансової допомоги у забезпеченні економічної стабільності України в умовах воєнного часу. Проаналізовано внесок таких організацій, як МВФ, Світовий банк та ЄБРР у стабілізацію державного бюджету, фінансування соціальних виплат, підтримку енергетичної інфраструктури та реалізацію реформ. Виокремлено основні аспекти управління державним боргом, зокрема в частині щодо формування, обслуговування та погашення боргу в сучасних умовах. Роз-

крито особливості динаміки зовнішнього боргового навантаження, що зростає, проте компенсується завдяки реструктуризації боргів та грантовій підтримці, яка знижує фінансовий тиск. Сформовано рекомендації щодо вдосконалення системи управління державними запозиченнями, розроблення ефективних механізмів використання залучених коштів, дотримання оптимальної структури боргу та забезпечення своєчасного виконання фінансових зобов'язань.

Висновки. Міжнародна фінансова допомога є життєво необхідним інструментом для забезпечення економічної стабільності України в умовах широкомасштабної війни. Вона відіграє ключову роль у підтримці соціальних виплат, реконструкції інфраструктури та модернізації ключових секторів економіки. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями (МФО), такими як МВФ, Світовий банк та ЄБРР, забезпечила значний внесок у стабілізацію державного бюджету завдяки реалізації програм кредитування та грантової підтримки. Водночас високий рівень боргового навантаження залишається серйозним викликом для України, що вимагає посилення боргової безпеки через реструктуризацію боргів, зменшення дефіциту бюджету та ефективного управління отриманими коштами. Прозорість, звітність та узгодження дій між міжнародними донорами й українським урядом є визначальними факторами для збереження довіри та подальшої фінансової підтримки. Ефективне використання міжнародної допомоги створює передумови для стійкого економічного розвитку України, а також забезпечує основу для її відновлення і довгострокової макроекономічної стабільності.

Ключові слова: міжнародна фінансова допомога, боргова безпека, програми МВФ, структурні реформи, відновлення інфраструктури, макроекономічна стабільність, широкомасштабна війна.

Табл.: 7, рис.: 5, бібл.: 22.

Oksana CHEBERYAKO

Dr. Sc. (Historical), Ph. D. (Economics), Prof., Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, cheberyako@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1563-9611

Dariia HERUS

A first-level graduate of higher education, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, dariiaheruss@gmail.com
ORCID ID: 0009-0003-6546-8077

THE IMPACT OF INTERNATIONAL FINANCIAL ASSISTANCE ON UKRAINE'S DEBT SECURITY IN THE CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR

Introduction. In the current situation of global economic challenges and military threats, the issue of financial stability and debt security of the state is particularly relevant. Ukraine, which has been in a state of large-scale war since 2022, faces unprecedented challenges in the field of public finances. A significant increase in military spending, the destruction of vital infrastructure, and a decline in economic activity pose a threat to the country's debt sustainability. In this situation, international financial support remains not only a tool for overcoming the current financial crisis, but also an important factor in ensuring the economic viability of the state. The impact of international financial assistance on Ukraine's debt security requires careful scientific

analysis. On the one hand, external financial injections help compensate for the state budget deficit and support key sectors of the economy, on the other hand, an increase in external debt can increase the risk of debt dependence and affect macroeconomic stability in the long term. Taking these aspects into account is important for the formation of an effective state debt policy.

The purpose of the article is to research into the impact of international financial assistance on Ukraine's debt security in the context of a large-scale war and its effectiveness, analyze Ukraine's debt to the International Monetary Fund, and outline proposals for minimizing debt threats in the future.

Results. The key role of international financial assistance in ensuring the economic stability of Ukraine in wartime conditions is highlighted. The contribution of such organizations as the IMF, the World Bank and the EBRD to stabilizing the state budget, financing social payments, supporting energy infrastructure and implementing reforms is analyzed. The main aspects of public debt management are highlighted, in particular, the formation, servicing and repayment of debt in modern conditions. The peculiarities of the dynamics of the external debt burden, which is growing, but is compensated for by debt restructuring and grant support, which reduces financial pressure, are revealed. Recommendations are formulated to improve the system of managing public borrowing, develop effective mechanisms for using borrowed funds, maintain an optimal debt structure and ensure timely fulfillment of financial obligations.

Conclusions. International financial assistance is a vital tool for ensuring Ukraine's economic stability in the context of a large-scale war. It plays a key role in supporting social payments, infrastructure reconstruction, and modernization of key sectors of the economy. Cooperation with international financial organizations (IFOs), such as the IMF, the World Bank, and the EBRD, has made a significant contribution to stabilizing the state budget through the implementation of lending and grant support programs. At the same time, the high level of debt burden remains a serious challenge for Ukraine, which requires strengthening debt security through debt restructuring, reducing the budget deficit, and effective management of the funds received. Transparency, accountability, and coordination between international donors and the Ukrainian government are crucial factors for maintaining trust and continued financial support. The effective use of international assistance creates the prerequisites for sustainable economic development of Ukraine, and also provides the basis for its recovery and long-term macroeconomic stability.

Keywords: international financial assistance, debt security, economic stability, IMF programs, structural reforms, infrastructure reconstruction, macroeconomic stability, large-scale war.

JEL Classification: E62, F34, F35, H63, H68, O19.

Постановка проблеми. В умовах широкомасштабної війни питання міжнародної фінансової допомоги набуло особливо критичного значення. Збройна агресія, постійні руйнування інфраструктури та значні соціально-економічні виклики поставили Україну перед необхідністю шукати фінансову підтримку міжнародної спільноти для

фінансування оборони, забезпечення макроекономічної стабільності, гуманітарних потреб та відновлення. У такій ситуації фінансова допомога від міжнародних організацій, союзників та країн-партнерів стала не лише фінансовою опорою, а й одним із важливих факторів виживання країни. Міжнародні кредити, гранти, військова та

гуманітарна підтримка допомагають Україні зберегти економічну стабільність, забезпечити функціонування державних інституцій, а також підтримати платоспроможність в умовах дефіциту бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці активно аналізують аспекти міжнародної фінансової допомоги та її вплив на боргову безпеку, макроекономічну стабільність, відновлення України в умовах широкомасштабної війни. Значний внесок у дослідження співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема МВФ, Світовим банком та ЄБРР, зробили такі українські дослідники, як Т. Богдан [1], Н. Зражевська [2], Т. Кізима [3], І. Клімов [3], В. Панченко [4], Н. Плешакова [5], В. Колосова [6] та ін. Їхні роботи висвітлюють питання ефективності використання фінансових ресурсів, розподілу допомоги між секторами та впливу міжнародних програм на економічну безпеку держави. Вагомий внесок у дослідження боргової безпеки України зробили такі науковці, як О. Барановський [7], Н. Гусаревич [8], О. Конак [8], Ф. Журавка [9], С. Чорна [9] та ін. У їхніх працях висвітлено ключові аспекти боргової безпеки та її вплив на економічну складову України. Водночас на сторінках провідних українських наукових видань триває дискусія щодо механізмів використання міжнародної фінансової допомоги в умовах воєнного стану. Це питання недостатньо досліджене і потребує як теоретико-методологічного обґрунтування, так і детального аналізу його практичних аспектів.

Метою статті є визначення впливу міжнародної фінансової допомоги на боргову безпеку України в умовах широкомасштабної війни та її ефективності, аналіз заборгованості України перед Міжнародним валютним фондом та окреслення пропозицій щодо мінімізації боргових загроз у майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початком повномасштабного

вторгнення росії питання міжнародної фінансової допомоги набуло критичного значення для економічної та соціальної стабільності України. Міжнародна фінансова допомога стала основним інструментом підтримки, забезпечуючи Україні не лише необхідні фінансові ресурси, а й відкриваючи нові можливості для відбудови, модернізації та розвитку різних секторів економіки. Міжнародна фінансова допомога наразі є життєво необхідною. Вона відіграє ключову роль у підтримці економічної стабільності країни, фінансуванні відновлення та відбудови, а також у зміцненні її обороноздатності.

Міжнародна фінансова допомога – це ресурси, що надають Україні міжнародні фінансові організації у вигляді грантів, кредитів або пільгових позик, вони спрямовані на підтримку державного управління, соціальних виплат та відновлення економіки, а також це кошти, надані для фінансування державних видатків, таких як зарплати бюджетників, соціальні виплати та пенсії [8].

Одним із найбільших викликів під час війни є підтримка фінансової стабільності держави. Через значні військові витрати, втрачені податкові надходження, руйнування інфраструктури та зниження ділової активності, державний бюджет зазнає серйозного навантаження. Міжнародна фінансова допомога, надана в формі грантів, кредитів і позик, сприяє підтримці фінансової стабільності України та запобігає фінансовому колапсу [6; 10]. Містить також покриття соціальних витрат, виплати пенсій, заробітних плат працівникам державного сектору та підтримку важливих соціальних програм (рис. 1).

Значні фінансові впливання від Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського Союзу, США та інших країн-донорів сприяють стабілізації економіки України та відновленню критично важливих об'єктів інфраструктури. Однак не менш

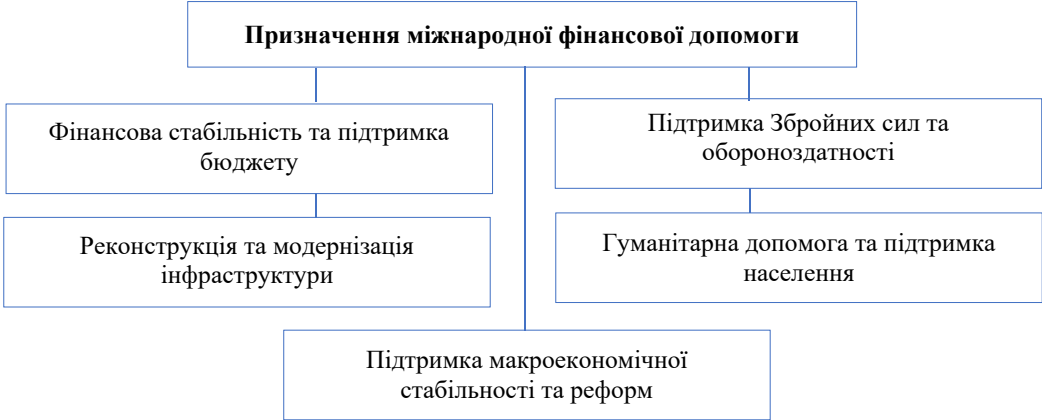

Рис. 1. Призначення міжнародної фінансової допомоги Україні*

* Побудовано авторами.

важливим є питання ефективності використання отриманих ресурсів, адже від цього залежить не лише поточний економічний стан, а й майбутнє фінансової стабільності держави. Тому оцінка обсягу, структури й

ефективності міжнародної допомоги стає ключовим завданням для розуміння її впливу на економіку України в умовах війни. Розглянемо обсяг фінансової допомоги Україні станом на вересень 2024 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика фінансової допомоги Україні від МФО*

Міжнародна фінансова організація	Характеристика	Обсяг допомоги
Світовий банк	Міністерство освіти України разом з Міністерством фінансів України підписали низку угод щодо програми LEARN. Програма "Грантові кошти" є інвестиційною складовою частиною Проекту (IPF), яка спрямована на ефективне впровадження та реалізацію Програми, що передбачено укладеною між МОН та Світовим банком Угодою про грант від Мультидонорського трастового фонду допомоги, відновлення, реконструкції і реформування України (URTF).	415 млн дол. США (235 млн дол. – позика МБРР, 150 млн дол. – кредит MAP, 30 млн дол. – грант від URTF).
Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)	Приватбанк підписав нову угоду з ЄБРР. Вона передбачена для розподілу ризиків у проектах, що підтримують розвиток постраждалого від війни бізнесу, а також енергонебезпеку та виробництво енергії.	400 млн євро, з яких ЄБРР покриває до 50% ризиків банку.
Банк розвитку Ради Європи (БРРЄ)	БРРЄ скерував для України кошти в межах реалізації проекту "HOME. Компенсація за знищене житло". Кошти буде спрямовано на фінансування житлових сертифікатів як механізм прямої допомоги – отримання компенсації за житло, знищене внаслідок бойових дій та терористичних атак росії.	70 млн євро (перший транш з двох – до кінця 2024 р.).
НЕФКО (Nordic Environment Finance Corporation)	Це – проект реконструкції водопостачання у Корабельному районі Миколаєва. Грантові кошти надані Данією через програму Danida Sustainable Infrastructure Finance (DSIF). Наразі проект перебуває в стадії закупівель, а оголошення тендеру очікують у вересні.	7,2 млн євро (загальний грант – 40 млн данських крон, близько 5,36 млн євро).
Європейська комісія	Кошти спрямовані на ремонти, стабілізацію та відновлювані джерела енергії, а також підтримку тимчасових притулків.	160 млн євро (60 млн на притулки, 100 млн на ремонт енергетичних об'єктів).

* Складено на основі: [1; 11; 12; 13].

У межах різних фінансових механізмів уже надійшло від Світового банку близько 40 млрд дол. США, що дало можливість профінансувати пенсії, оплату праці працівників освіти та охорони здоров'я, забезпечити соціальний захист населення, підтримку енергоефективності, відбудови та агропромисловості.

ЄБРР є одним із найбільших інституційних кредиторів в Україні. Станом на кінець березня 2023 р. сукупний обсяг наданого фінансування становить 18,1 млрд євро в межах 529 проектів. Частка приватного сектору в українському портфоліо становить 39%. Загальний обсяг фінансової допомоги Україні наведено на рис. 2.

У березні 2024 р. Україна отримала безпрецедентну суму зовнішнього фінансування – 9 млрд дол. США нових запозичень від ЄС, МВФ та інших міжнародних джерел. Конгрес США затвердив нову програму підтримки, яка передбачає перехід від грантів до кредитного фінансування. Як результат, фінансова допомога з боку США тепер також буде збільшувати державний борг України. Протягом 2022–2023 рр. Україна отримала 23 млрд дол. США безповоротної допомоги від США. Це означає, що прак-

тично кожен третій долар зовнішнього фінансування під час війни надійшов від США у вигляді грантів [14].

Одним із ключових прикладів ефективного застосування міжнародної допомоги стало відновлення енергетичної інфраструктури, яка постраждала внаслідок бойових дій. Зокрема, Європейський Союз надав Україні 1,5 млрд дол. США євро на відновлення пошкоджених електростанцій і мереж. Ця допомога дала змогу не лише відновити електропостачання, а й модернізувати енергетичні системи, підвищуючи їхню стійкість до подібних загроз у майбутньому.

З 1994 р. Україна активно співпрацює з МВФ, залучаючи його фінансові та технічні ресурси для досягнення макроекономічної стабільності та створення необхідних умов для проведення економічних реформ. За роки співпраці було реалізовано 15 програм економічного розвитку та підтримки реформ в Україні на загальну суму 53,9 млрд дол. США. Отримані в межах цих програм кошти спрямовували як на покриття дефіциту державного бюджету, так і на поповнення золотовалютних резервів Національного банку України [15].

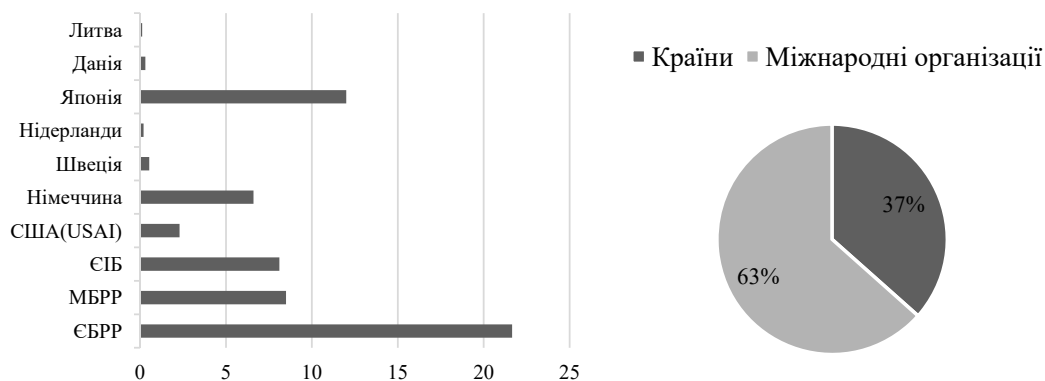

Рис. 2. Обсяг та структура фінансової допомоги, наданої Україні за типами донорів, станом на жовтень 2024 р. у млрд дол. США*

*Побудовано на основі [11; 12; 14].

В Україні діють програми МВФ – RFI, Stand-by та EFF, які різняться за розміром, термінами дії та умовами впровадження реформ (табл. 2). Проте узгоджені суми фінансування нерідко скорочуються через невиконання або затримку реалізації вимог з боку України. Крім того, існує механізм SDR (спеціальні права запозичення), зокрема резервний актив, який підтримує МВФ. Станом на жовтень 2024 р. вартість 1 SDR становила приблизно 1,31 дол. США. Кожна з програм МВФ має свої особливості та застосовується залежно від потреб країни в конкретний момент [16].

Основна увага приділяється стабільності фінансів, реформі управління державними видатками та прозорості, а також зменшенню бюджетного дефіциту. Stand-by підходить для короткострокової стабілізації, EFF – для довгострокових структурних змін, а RFI – для швидкого реагування на критичні обставини. У 2023–2024 рр. основну увагу приділяють програмі EFF, яка

забезпечує комплексну підтримку України в умовах війни та готує основу для відновлення її економіки.

Загальний обсяг допомоги від МВФ за програмою EFF становить близько 15,6 млрд дол. США (SDR 11,6 млрд), що є частиною ширшого пакету підтримки для України в розмірі 122 млрд дол. США. В рамках останнього перегляду програми EFF, що відбувся у грудні 2023 р., Україна отримала доступ до чергового траншу в розмірі 900 млн дол. США для покриття бюджетних витрат. За умовами програми, Україна продовжує виконувати більшість критеріїв, що підвищує довіру з боку міжнародної спільноти та забезпечує можливість подальшого фінансування. Проаналізуємо заборгованість України за кредитами МВФ протягом останніх 5 років (рис. 3).

Аналіз наведених даних свідчить про зміну фінансового навантаження на Україну щодо зовнішніх виплат та обслуговування боргу за останні роки. У 2023 р. спостері-

Таблиця 2

Основні програми співпраці України та МВФ станом на 2024 р.*

Назва програми	Кількість програм з 1992 р.	Отримана сума, млн SDR	Особливості
Stand-by	9	16 600	Короткострокова допомога для країн із дефіцитом платіжного балансу, тимчасовими або циклічними труднощами. Використовується для стабілізації економіки у кризових ситуаціях, як-от зовнішні шоки чи спад. Містить умови, які фокусуються на фінансовій дисципліні, зменшенні бюджетного дефіциту та проведенні ключових макроекономічних реформ.
Extended Fund Facility (EFF)	4	15 600	Програма середньо- та довгострокового характеру, спрямована на проведення структурних реформ у країнах, які зіткнулися з серйозними макроекономічними проблемами. Передбачає широкий перелік умов: структурні реформи в державному секторі, модернізацію фінансової системи, боротьбу з корупцією, зменшення бюджетного дефіциту. Виплати здійснюються траншами після успішного перегляду виконання умов. Нова програма EFF, затверджена у 2023 р., містить рекордний обсяг – 15,6 млрд дол. США, з яких 2,7 млрд були надані одразу.
Rapid Financing Instrument (RFI)	2	2 011	Одноразова програма швидкого фінансування для країн, які зіштовхнулися з негайними потребами у валютних ресурсах через зовнішні шоки. Не вимагає масштабних структурних умов, характерних для Stand-by або EFF. Може бути використана для підтримки платіжного балансу, резервів та фінансування критичних видатків (соціальних, військових, енергетичних). У 2022 р. Україна отримала 1,4 млрд дол. США через RFI як екстрену допомогу після початку повномасштабного вторгнення росії. Другий транш (1,3 млрд доларів) був наданий у жовтні того ж року.

* Складено на основі [1; 16; 20].

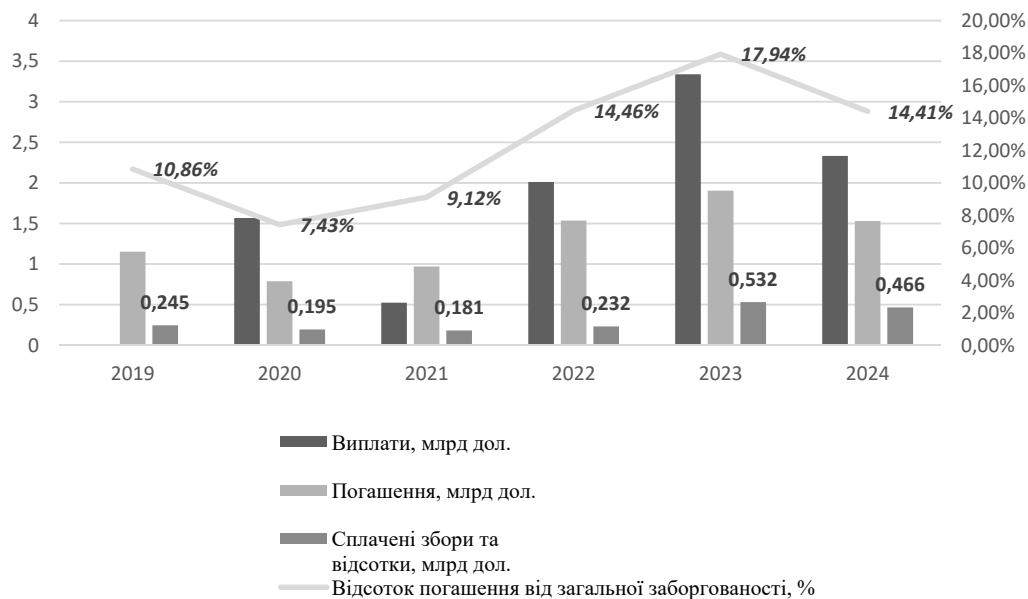

Рис. 3. Заборгованість України за кредитами МВФ у 2019–2024 рр.*

* Побудовано на основі [16].

гається найбільший обсяг загальних виплат за борговими зобов'язаннями – 3,339 млрд дол. США, з яких на погашення основного боргу припало 1,905 млрд дол. США, а на сплату відсотків – 0,532 млрд дол. США. Це спричинило суттєве навантаження на державний бюджет. Різне зростання виплат у 2023 р. створює значне навантаження на державний бюджет. Це можна пояснити накопиченням боргів у попередні роки та необхідністю виконання умов угод із кредиторами. Такий високий відсоток може свідчити про спроби стабілізувати рівень боргу в умовах зовнішнього тиску.

У 2024 р. обсяг загальних виплат знизився до 2,333 млрд дол. США. Це може бути пов'язано з реструктуризацією боргу або переговорами про відстрочку виплат, що дало змогу знизити тиск на економіку. Відсоток погашення від загальної заборгованості скоротився до 14,41%, що є нижчим, ніж у попередньому році, проте все ще значним. Це може свідчити про прагнення

уряду зменшити фінансовий тиск, зважаючи на необхідність підтримки економіки в умовах відновлення. Серед переваг співпраці України та МВФ – доступ до фінансової підтримки, стимулювання реформ та збільшення довіри інвесторів (табл. 3).

Водночас уряд України зобов'язався збільшити доходи державного бюджету та скоротити дефіцит шляхом впровадження Національної стратегії доходів (НСР), яка має на меті посилити ефективність податкових зборів. Планується уникати дій, які могли б зменшити податкову базу, натомість роблячи акцент на реконструкції, соціальних витратах та прозорості фінансової системи.

Широкомасштабна війна в Україні призвела до руйнування інфраструктури країни, масової міграції та глибокої фінансово-економічної кризи. Доходи державного і місцевих бюджетів зменшилися, водночас зросли витрати, передусім у сфері безпеки й оборони. Одночасно заходи державних

Таблиця 3

Переваги співпраці України з МВФ*

Переваги	Їх характеристика
Доступ до фінансової підтримки	Забезпечує Україні можливість отримувати регулярні фінансові впливання, які покривають бюджетні витрати та підтримують економічну стабільність.
Стимул для реформ	Сприяє реалізації критично важливих структурних реформ, які допоможуть Україні досягти макроекономічної стабільності та довгострокового розвитку.
Збільшення довіри інвесторів та підтримка на шляху до інтеграції з ЄС	Виконання умов МВФ сприяє формуванню позитивного іміджу країни на міжнародному рівні, підвищуючи довіру міжнародних інвесторів. Співпраця з МВФ допомагає Україні виконати економічні критерії для майбутнього членства в ЄС.

* Складено на основі [4; 5].

органів і фінансова підтримка міжнародних партнерів сприяли певною мірою стабілізації макроекономічної ситуації.

В умовах широкомасштабної війни, відповідно до подвійності завдань, які стоять перед органами державної влади, обґрунтування векторів відбудови України потребує застосування виваженого підходу: забезпечення відповідного рівня фінансування сектору безпеки й оборони та створення основних умов для підтримки і відновлення вітчизняної економіки. Макроекономічні показники безпосередньо пов'язані з міжнародною фінансовою допомогою, оскільки вони відображають загальний стан економіки та дають змогу оцінити вплив зовнішніх фінансових впливань на її стабільність і розвиток.

Зокрема, показники ВВП демонструють, як міжнародна допомога сприяє стабілізації чи зростанню економіки, особливо через фінансування бюджетних видатків, відновлення інфраструктури та стимулювання економічної активності. Бюджетний дефіцит та рівень державного боргу відображають, наскільки міжнародна фінансова підтримка допомагає покривати дефіцит бюджету, водночас створюючи ризики підвищення боргового навантаження у разі кредитного фінансування. У табл. 4 було проаналізовано основні фінансові та бюджетні показники, а також їх темпи приросту протягом останніх років.

Макроекономічні показники України за період 2020–2024 рр. демонструють суттєвий вплив війни, економічної кризи та

Таблиця 4

Основні макроекономічні показники у 2020–2024 р.*

Рік	Основні макроекономічні показники					
	ВВП, млн грн	Реальний ВВП, %	Індекс споживчих цін, %	Доходи зведеного бюджету, % ВВП	Видатки зведеного бюджету, % ВВП	Дефіцит зведеного бюджету, % ВВП
2020	4194102	96,3	105,0	25,7	38,0	12,4
2021	5459574	87,5	110,0	23,8	33,8	10,0
2022	5191028	112,9	126,6	34,4	58,6	24,2
2023	6537825	70,1	105,1	40,9	67,9	27,1
2024 (план)	6832027	95,7	106,5	31,7	47,4	15,6
Темп приросту, %	62,91	-0,59	1,43	23,75	24,54	26,17

* Складено на основі [17; 18; 12].

зусиль з відбудови країни [9]. ВВП України протягом цього періоду зазнав великих коливань. Інфляція зростала з 2020 р., досягнувши максимуму у 2022 р. на рівні 126,6% через дефіцит товарів, проблеми з логістикою та девальвацію гривні.

Темпи приросту ілюструють кризовий характер економіки в 2022–2023 рр., коли макроекономічна стабільність була суттєво порушена через війну. Позитивні тенденції в 2024 р., такі як зменшення дефіциту бюджету і стабілізація цін, свідчать про поступове відновлення, хоча економіка ще далека від стійкого зростання.

Видатки бюджету значно зросли у 2022–2023 рр. через воєнні витрати та потребу у соціальних виплатах, досягнувши 67,9% ВВП у 2023 р. (рис. 4).

На 2024 р. було заплановано зменшення витрат до 47,4%, що може свідчити про спроби збалансувати бюджет і знизити навантаження на державні фінанси. Дефіцит бюджету залишався високим у 2022–2023 рр., особливо у 2023 р., коли він становив 27,1% ВВП.

Високий рівень видатків на військові та соціальні потреби вимагає оптимізації й ефективного використання міжнародної до-

помоги. Інфляція залишається високою, що створює труднощі для населення, але поступове зменшення темпів її зростання свідчить про стабілізаційні зусилля уряду. Поступове зниження дефіциту бюджету на фоні високих доходів є важливим кроком для фінансової стабільності, але потребує подальших реформ та оптимізації державних видатків.

У сучасній вітчизняній практиці боргової безпеки країни, як складову економічної безпеки, оцінюють на основі офіційної методики, затвердженої Наказом Міністерства економіки України “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України” від 29 жовтня 2013 р. № 1277 [7; 20].

Оцінка Х-нормування індикаторів боргової безпеки України за 2019–2024 рр. (табл. 5), вказує на те, що основні індикатори боргової безпеки – відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП та відношення обсягу валового боргу до ВВП перевищують нормативні значення і є дестимуляторами.

Також проаналізовано індикатори за міжнародною практикою оцінки рівня боргової безпеки, оскільки така методика детально описує боргову безпеку (табл. 6).

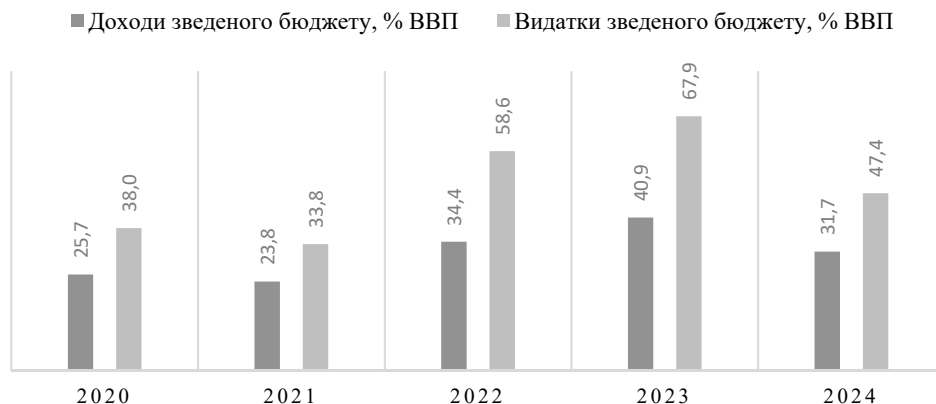

Рис. 4. Динаміка доходів та видатків зведеного бюджету, % ВВП у 2020–2024 рр.*

* Побудовано на основі [18; 12].

Таблиця 5

Індикатори оцінки боргової безпеки України у 2019–2024 рр.*

Індикатор	Рік						Значення
	2019	2020	2021	2022	2023	2024 (план)	
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	50,28	60,85	48,94	78,44	84,42	93,74	XRкрит
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	84,08	70,73	66,88	69,11	99,08	101,95	XRкрит
Середньозважена дохідність ОВДП на первин. ринку, %	16,93	10,2	11,34	18,26	18,7	16,16	XRкрит
Індекс ЕМВІ + Україна	723	1084	1082,1	404,09	829,3	–	XRкрит
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	20,78	23,18	23,85	21,59	25,08	23,01	XRкрит

* Складено на основі [21; 18; 12; 22].

Аналізуючи дані табл. 6, можна відзначити кілька основних тенденцій щодо боргової безпеки України за період 2019–2024 р. По-перше, помітне зростання рівня зовнішньої заборгованості на одну особу, що свідчить про збільшення фінансового навантаження на кожного громадянина.

Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг також зросло – зовнішній борг значно перевищує обсяги експорту, що, своєю чергою, підвищує залежність країни від зовнішнього фінансування та створює ризики для експортного потенціалу. Водночас, варто

Таблиця 6

Аналіз індикаторів згідно з практикою МВФ оцінки боргової безпеки протягом 2019–2024 рр.*

Індекс	Рік						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024 (план)	Темп приросту, %
Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	1161,1	1282,2	1375,3	1734,4	2731,4	3126,1	65,96
Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	66,0	64,2	60,2	93,9	203,4	233,3	71,71
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів бюджету, %	46,7	47,5	45,6	33,9	25,6	65,7	28,94
Відношення загального зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг, %	61,3	67,3	52,6	79,5	111,6	121,9	49,70
Відношення сукупних платежів із погашення й обслуговування зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг, %	7,1	7,8	6,6	8,2	9,1	18,9	62,34
Рівень валового держ. боргу у доходах держ. бюджету, %	334,7	275,7	281,6	200,7	242,4	321,1	-4,25
Міжнародні резерви до короткострокового боргу (показник А. Грінспена)	0,524	0,601	0,640	0,749	0,995	-	47,37
Короткотерміновий державний борг до валового державного боргу, %	39,7	38,6	37,3	28,8	25,2	-	-57,46
Державний борг, номін. в іноземній валюті, до валового державного боргу, %	59,8	86,1	73,2	113,5	85,21	91,94	34,96

* Складено на основі [18; 12].

зазначити певний позитив – показник міжнародних резервів до короткострокового боргу зріс, що свідчить про поліпшення стану резервів відносно короткострокових зобов'язань. Це підвищує здатність країни обслуговувати короткострокові борги та знижує ризик дефіциту ліквідності.

Суттєве зростання обсягу зовнішнього боргу в Україні створює значні ризики [8]. Девальвація національної валюти значно підвищила витрати на обслуговування боргу, номінованого в іноземній валюті. Це збільшило як розмір основної суми боргу, так і відповідні платежі за ним, роблячи державний борг України вкрай витратним у обслуговуванні. Прогнозні платежі за державним боргом наведено на рис. 5.

Враховуючи боргові прогнозні платежі за діючими угодами Міністерства фінансів України, можемо спрогнозувати платежі за державним боргом на найближче майбутнє. Наразі загрозою залишається світова фінансова криза, яка спричинена пандемією COVID-19 та повномасштабним вторгненням в Україну, коли необхідні були значні фінансові ресурси для її подолання, стабільної підтримки населення в соціальній сфері та скерування коштів на військову

сферу. Стрімке зростання обсягів зовнішнього боргу держави на фоні дефіциту бюджету, зменшення надходжень від експорту та скорочення золотовалютних резервів може загострити ризики для боргової безпеки держави, тому необхідні безумовні структурні зміни в економіці, подолання корупції, зменшення видатків бюджету й утворення ефективнішої структури управління та моніторингу державного боргу України.

Зовнішні позики уряду створюють девальваційний тиск на гривню, що загострює проблему дефіциту поточного рахунку, знижуючи конкурентоспроможність українських товарів і послуг щодо іноземних. Великий державний борг змушує іноземних інвесторів бути дедалі обережнішими з інвестиціями в Україну.

Водночас склалася така ситуація в Україні, за якої відносини в сфері державного боргу здійснюються та розвиваються динамічніше, ніж це було передбачено на законодавчому рівні. Отже, в умовах сучасного економічного стану потрібна стала вироблена стратегія з питань щодо залучення державних запозичень та управління ними, в якій покладено за основу узгодження валютної, грошово-кредитної, бюджетної, по-

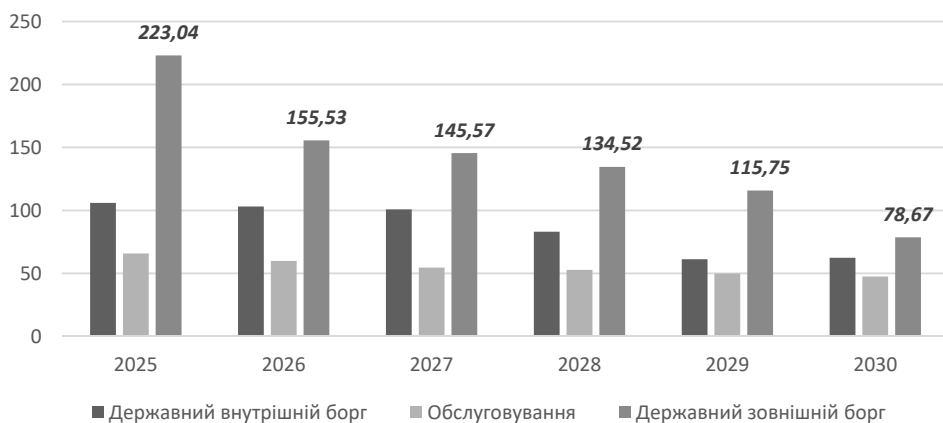

Рис. 5. Прогнозні платежі за державним боргом у 2025–2030 рр., млрд грн*

* Побудовано на основі [12; 19].

даткової та інвестиційної політики [3]. Під час загрозливого стану боргової безпеки важливо першочергово здійснювати розробку довгострокових планів із залучення та управління державними позиками, у яких мають бути присутні також напрями використання грошових ресурсів та критерії ефективності їх залучення (табл. 7).

Боргова політика України потребує поетапного вдосконалення шляхом покращення нормативно-правової бази, збільшення системи інструментів, завдань та пріоритетів зменшення боргових зобов'язань держави, реформування та реструктуризації економічного аспекту та фінансів України, а також дії уповноважених органів влади щодо стабілізації у здійсненні макрофінансової збалансованості, що є актуальним для українського сьогодення та життєдіяльності країни загалом. Визначено, що сучасне становище державного зовнішнього боргу є доволі негативним, оскільки за умов браку грошових ресурсів країні складно дотримуватися своїх боргових зобов'язань, що може призвести до настання дефолту та руйнації іміджу на світовій арені.

Отже, управління державним боргом потребує вдосконалення правового врегулювання стосовно формування, функціонування, механізму управління, обслуговування і погашення боргових зобов'язань в умовах широкомасштабної війни. При цьому уряду

потрібно постійно вивчати та аналізувати обсяги запозичень держави, визначати та розробляти механізм ефективного використання запозичених грошових ресурсів та контролювати дотримання оптимальної структури боргу й термінів його погашення.

Висновки. Аналіз статистичних даних показав тенденцію зростання боргового навантаження в Україні, особливо у 2023 р., що є наслідком обмеженого доступу до зовнішнього фінансування та необхідності виконання зобов'язань перед кредиторами. Хоча в 2024 р. вдалося знизити виплати, вони залишаються значними. Україна змушена продовжувати співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями для отримання підтримки у вигляді грантів або сприятливих умов кредитування, що дасть змогу стабілізувати боргове навантаження та зменшити тиск на державний бюджет у період відновлення економіки. За допомогою запропонованих заходів можливе удосконалення управління борговою політикою України, формування нових варіантів обслуговування державного боргу як важливого інструменту в макроекономічному регулюванні та поступове наближення боргового навантаження до економічно безпечного рівня, що з роками сприятиме відновленню економіки та покращенню фінансового стану України.

Таблиця 7

Ключові напрями вдосконалення управління міжнародною допомогою*

Напрямок	Опис	Очікуваний результат
Пріоритизація потреб	Чітке визначення першочергових сфер використання коштів.	Зменшення боргового навантаження, підвищення ефективності.
Прозорість і звітність	Створення системи моніторингу та регулярної звітності.	Підвищення довіри до України з боку донорів.
Ефективне співробітництво	Узгодження дій між урядом і донорами.	Оптимальне використання ресурсів, уникнення дублювань.
Проектний підхід	Реалізація фінансування через конкретні проекти з вимірними цілями.	Досягнення чітких результатів у ключових сферах.
Інституційний розвиток	Навчання та модернізація державних структур, що працюють із міжнародною допомогою.	Підвищення ефективності управління ресурсами та виконання міжнародних зобов'язань.

* Складено на основі [4; 14].

Перспективним напрямом майбутніх досліджень є визначення ефективного й оптимального рівня боргових зобов'язань, фінансування суспільних видатків та удосконалення стратегії боргового управління в Україні.

Список використаних джерел

1. Богдан Т. П. Міжнародна фінансова допомога для України: обсяги і напрями використання. *Фінанси України*. 2022. № 8. С. 26–45.
2. Зражевська Н. В. Зовнішній державний борг у фінансовій системі України : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2006. С. 5–7.
3. Кізима Т., Клімов І., Охотницький Ю. Міжнародна фінансова допомога Україні в умовах війни та її вплив на боргову безпеку держави. *Дев'ять Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С. 100–103.*
4. Панченко, В. А. Роль міжнародної фінансової допомоги у відбудові економіки України в умовах війни. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 2. С. 139–143. [https://doi.org/10.26642/eta-2024-2\(108\)-139-143](https://doi.org/10.26642/eta-2024-2(108)-139-143).
5. Плєшакова Н. А., Лялькін О. С. Міжнародний валютний фонд і його вплив на фінансову систему України. *Бізнесінформ*. 2021. № 10. С. 298–304.
6. Колосова В. П. Фінанси міжнародних інституцій в Україні : монографія. Київ : Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2016. 504 с.
7. Барановський О. І. Дослідження теоретичних засад боргової безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. 2016. № 1. Т. 1. С. 327–337.
8. Гусаревич Н. В., Конак О. О., Ткаченко С. В. *Боргова безпека України. Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 24. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2019/15.pdf.
9. Zhuravka F., Chorna S., Petrusenko Y., Alwasiak S., Kubakh T., Mordan Y., Soss J. *Financial security of Ukraine under martial law: impact of macroeconomic determinants*. *Public and Municipal Finance*. 2024. № 13. P. 1–13. [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.13\(2\).2024.01](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.13(2).2024.01).
10. Лютий І. О., Боринець С. Я., Варналії З. С. *Фінанси : підручник / за ред. д. е. н., проф. І. О. Лютого*. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. С. 226–247.
11. *Допомога міжнародних фінансових інститутів Україні*. Серпень 2024 р. НІСД. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/dopomoha-mizhnarodnykh-finansovykh-institutiv-ukrayini-serpen-2024-roku>.
12. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL : <http://www.minfin.gov.ua>.
13. Про порядок підготовки, реалізації, проведення моніторингу та завершення реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2016-п#Text>.
14. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями. Міністерство фінансів України. URL : <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami>.
15. Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12>.
16. IMF Country Report No 24/199. *Ukraine fourth review of the extended arrangement under the extended fund facility, request for modification of a performance criterion, and financing assurances review—press release; staff report; and statement by the executive director for Ukraine*. URL : <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/06/28/Ukraine-Fourth-Review-of-the-Extended-Arrangement-under-the-Extended-Fund-Facility-Request-551207>.
17. Національний банк України. URL : <https://bank.gov.ua/>.

18. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL : <http://ukrstat.gov.ua/>.

19. Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2024–2026 роки” : Постанова Кабінету Міністрів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1117-2023-%D0%BF#Text>.

20. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.

21. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості у період воєнного стану в Україні (липень-серпень 2024 р.). НІСД. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finsanovoyi-stiykosti-u-period-voyennoho-8>.

22. OpenDemocracy. Report about Ukraine's debts to Western banks. 2024. URL : <https://www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-debt-freeze-western-creditors/>.

References

1. Bogdan, T. P. (2022). Mizhnarodna finansova dopomoha dlia Ukrainy: obsiahy i napriamy vykorystannia [International financial aid for Ukraine: volumes and directions of use]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 8, 26–45 [in Ukrainian].

2. Zrazhevskaya, N. V. (2006). Zovnishnii derzhavnyi borh u finansovii systemi Ukrainy [External state debt in the financial system of Ukraine]. (Thesis). Kyiv: Kyiv. National University named after T. Shevchenko [in Ukrainian].

3. Kizima, T., Klimov, I., Okhotnytskyi, Y. (2023). Mizhnarodna finansova dopomoha Ukraini v umovakh viiny ta yii vplyv na borhovu bezpeku derzhavy [International financial aid to Ukraine in wartime and its impact on the debt security of the state]. *Deviati Vseukrainski naukovy chytannia pamiati S.I. Yurii – Ninth All-Ukrainian scientific readings in memory of S.I. Yurii*. Ternopil: WUNU [in Ukrainian].

4. Panchenko, V. A. (2024). Rol mizhnarodnoi finansovoi dopomohy u vidbudovi ekonomiky Ukrainy v umovakh viiny [The role of international financial assistance in the reconstruction of the economy of Ukraine in wartime]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia – Economics, Management and Administration*, 2, 139–143. [https://doi.org/10.26642/ema-2024-2\(108\)-139-143](https://doi.org/10.26642/ema-2024-2(108)-139-143).

5. Pleshakova, N. A., Lyalkin, O. S. (2021). Mizhnarodnyi valiutnyi fond i yoho vplyv na finansovu systemu Ukrainy [The International Monetary Fund and its impact on the financial system of Ukraine]. *Businessinform*, 10, 298–304 [in Ukrainian].

6. Kolosova, V. P. (2016). Finansy mizhnarodnykh instytutiv v Ukraini [Finances of international institutions in Ukraine]. Kyiv: Kyiv. National Trade and Economic University [in Ukrainian].

7. Baranovsky, O. I. (2016). Doslidzhennia teoretychnykh zasad borhovoї bezpeky derzhavy [Research into the theoretical foundations of the state's debt security]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ekonomika – Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Economy*, 1, 327–337 (Vol. 1) [in Ukrainian].

8. Gusarevich, N. V., Konak, O. O., Tkachenko, S. V. (2019). Borhova bezpeka Ukrainy [Debt security of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: Practice and Experience*, 24. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2019/15.pdf.

9. Zhuravka, F., Chorna, S., Petrusenko, Y., Alwasiak, S., Kubakh, T., Mordan, Y., Soss, J. (2024). Financial security of Ukraine under martial law: impact of macroeconomic determinants. *Public and Municipal Finance*, 13, 1–13. [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.13\(2\).2024.01](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.13(2).2024.01).

10. Lyuty, I. O., Borynets, S. Ya., Varnalii, Z. S. (2023). *Finance [Finansy]*. (Ed. I. O. Lyuty). Kyiv: Lira-K Publishing House [in Ukrainian].

11. Dopomoha mizhnarodnykh finansovykh instytutiv Ukraini. Serpen 2024 r. NISD [Assistance of international financial institutions to Ukraine. August 2024. NISD]. Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/dopomoha-mizhnarodnykh-finsanovykh-instytutiv-ukrayini-serpen-2024-roku>.

12. Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy [Official website of the Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <http://www.minfin.gov.ua>.
13. Pro poriadok pidgotovky, realizatsii, provedennia monitorynhu ta zavershennia realizatsii proektiv ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy, shcho pidtrymuiutsia mizhnarodnymy finansovymy orhanizatsiiamy [On the procedure for the preparation, implementation, monitoring and completion of the implementation of projects for the economic and social development of Ukraine supported by international financial organizations]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2016-n#Text>.
14. Spivrobitnytstvo Ukrainy z mizhnarodnymy finansovymy orhanizatsiiamy [Cooperation of Ukraine with international financial organizations]. Ministerstvo Finansiv Ukrainy – Ministry of Finance of Ukraine. Available at: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami>.
15. Pro vstup Ukrainy do Mizhnarodnoho valiutnoho fondu, Mizhnarodnoho banku rekonstruktsii ta rozvytku, Mizhnarodnoi finansovoi korporatsii, Mizhnarodnoi asotsiatsii rozvytku ta Bahatostoronnogo ahentstva po harantiakh investysii [On Ukraine's accession to the International Monetary Fund, the International Bank for Reconstruction and Development, the International Finance Corporation, the International Development Association and the Multilateral Investment Guarantee Agency]. Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12>.
16. IMF Country Report No 24/199. Ukraine fourth review of the extended arrangement under the extended fund facility, request for modification of a performance criterion, and financing assurances review – press release; staff report; and statement by the executive director for Ukraine. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/06/28/Ukraine-Fourth-Review-of-the-Extended-Arrangement-under-the-Extended-Fund-Facility-Request-551207>.
17. Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/>.
18. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky [Official website of the State Statistics Service]. Available at: <http://ukrstat.gov.ua/>.
19. Pro zatverdzhennia Serednostrokovoi strategii upravlinnia derzhavnym borhom na 2024–2026 roky. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On Approval of the Medium-Term Strategy for Public Debt Management for 2024–2026. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1117-2023-%D0%BF#Text>.
20. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 29.10.2013 № 1277 [On approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]. Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (2013, October, 29). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
21. Ohliad instrumentiv pidtrymky finansovoi stiiikosti u period voiennoho stanu v Ukraini (lypenserpenn 2024 r.). NISD [Review of instruments to support financial stability during the period of martial law in Ukraine (July-August 2024). NISD]. Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-eks>.
22. OpenDemocracy. Report about Ukraine's debts to Western banks. 2024. Available at: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-debt-freeze-western-creditors/>.